

Загалом, семінар пройшов в атмосфері продуктивного діалогу та плідного обміну думками. Його учасники відзначили актуальність в умовах світової пандемії коронавірусу створення інформаційних систем віддаленого використання архівних документів, довідково-пошукових засобів на джерельні ресурси, що мають не лише меморіальне значення, а й значно розширюють джерельну базу історичних досліджень. Була висловлена спільна думка про необхідність, окрім суто технологічної модернізації засобів архівних установ, подальшого формування стратегічних концептуальних засад, осучаснення методологій наукових досліджень і прак-

тичної роботи в архівній галузі, трансформації архівної сфери України відповідно до вимог цифрового сьогодення. Після завершення роботи семінару усі бажаючі отримали сертифікати учасників Конференції.

Лідія Яременко,

кандидат історичних наук,
директорка Інституту архівознавства НБУВ

Оксана Вербіцька,

кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник ІА НБУВ

Суспільні функції наукометрії

Семінар «Бібліометричні технології та наукометричні дослідження» у рамках Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації» проходив у дистанційному режимі.

Необхідність оцінювання суспільної ефективності науки виникла одночасно з появою науки. Однак, розроблення теоретико-методологічного базису наукометрії як інструменту надання суспільству інформації про стан науки та її спроможність сприяти розвитку економіки, вирішенню соціальних завдань і сьогодні залишається актуальним.

Обґрунтуванню цього базису присвятили свої виступи завідуючий відділу НБУВ, кандидат технічних наук **Л. Й. Костенко** («Суспільство і наукометрія») і науковий співробітник НБУВ, кандидат наук із соціальних комунікацій **Т. В. Симоненко** («Якісні та кількісні підходи в наукометрії: подолання розриву»). Доповідачі наголосили, що в принципі суспільна функція є конкретизацією призначення соціальної системи й слугує для визначення раціональної організації її практичної діяльності в рамках даної системи. Для встановлення основних суспільних функцій наукометрії дослідниками використано філософські категорії загального, особливого та індивідуального. Такий методологічний підхід дав змогу у 70–80-х роках ХХ ст. розробити логічно обґрунтовану теорію бібліографознавства та виявити відповідні цим категоріям суспільні функції бібліографічної інформації – пошукову, комунікаційну та оцінювальну. Спорідненість бібліографічної й наукометричної проблематики дало змогу визначити основні функції наукометрії шляхом термінологічної конкретизації згаданої тріади функцій бібліографічної інформації. Першу суспільну функцію наукометрії, на переконання науковців, доцільно іменувати науковим декларуванням. Така назва впливає з її основного призначення – інформування суспільства про результати професійної діяльності як вчених, так і наукових колективів. Реалізація наукового декларування забезпечуєть-

ся бібліометричними профілями суб'єктів і об'єктів дослідницької діяльності, представлених у наукометричних платформах.

Другу суспільну функцію наукометрії фахівці назвали функцією кластеризації. Вона спрямована на впорядкування інформації про науковців за певними формальними ознаками для отримання цілісного уявлення про структуру наукового середовища (галузеву, відомчу, географічну тощо). Подібне призначення має комунікативна функція в бібліографії. Оцінювальна функція бібліографічної інформації призначена для розкриття змісту конкретного першоджерела. У випадку наукометрії оцінюванню підлягає результативність дослідницької діяльності вченого чи колективу. Сучасна методологія наукометрії потребує врахування як формальних (кількісних), так і експертних (якісних) оцінок результативності досліджень. Тому цю суспільну функцію доцільно іменувати наукометричною.

Науковці відзначили, що сьогодні спостерігається чітко виражена тенденція, згідно з якою якісні та кількісні підходи в наукометрії працюють значною мірою ізольовано один від одного. Для подолання цього розриву необхідно посилити увагу до теоретико-методологічних засад наукометрії. Аналіз проблем управління наукою доцільно здійснювати з позицій теорії стратегічного менеджменту та природно почати з обговорення місії науки – її призначення. Відповідаючи на це питання, дослідники відразу натраплять на її подвійність. З одного боку, наука покликана відповідати на запити практики, вирішувати завдання, поставлені державою, суспільством. Це – «прикладна наука». З іншого боку, наука повинна виробляти нове знання, виявляти нові закономірності тощо, незалежно від того, чи дає змогу це нове знання отримувати в даний час що-небудь корисне для практики. Ця сторона місії науки – «фундаментальна наука». Під час дискусій про переваги кількісних або якісних критеріїв оцінювання результативності дослідницької діяльності, на думку доповідачів, необхідно змістити акценти. Від критики

сучасної наукометрії слід перейти до обґрунтування нових концептуальних положень і прикладних аспектів її реалізації.

Питання використання в бібліотеках інфометричних технологій порушила у своїй доповіді директор наукової бібліотеки Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв Мінкультури України, кандидат історичних наук **В. О. Копанєва**. Майбутнє цього наукового напрямку фахівці пов'язують, насамперед, з розвитком методів інтелектуального аналізу інформації, розробленням багатовимірних динамічних моделей наукової та соціальної комунікації. Дотичні до інфометрії бібліометричні та наукометричні дослідження мають надійне теоретичне підґрунтя. Його основу становлять емпірично встановлені закономірності Бредфорда, Лотки і Ципфа. Вони описують відповідно: рангові розподіли статей з певної тематики у множині журналів, вчених за публікаційною активністю і термінів за частотою їх вживання в системі наукових комунікацій. Методи і засоби інфометричних досліджень перебувають на стадії становлення. Авторка наголосила, що для активізації досліджень у цій сфері необхідно проаналізувати інфометричний інструмент, розроблений у бібліотечному проєкті корпорації *Google*. У рамках цього проєкту відскановано понад 25 млн книг зі 100 країн, написаних понад 400 мовами. Наразі цей проєкт має два складники – *eBookstore* (інтернет-магазин електронних книжок) і *Ngram Viewer* (інфометричний інструмент аналізу частоти вживання слів упродовж певного часу у відсканованих книгах). Цей інструмент уможливує аналіз тексту для пошуку кількості будь-яких елементів у тексті. Елементом пошуку може бути що завгодно, включаючи фонему, префікси, фрази і букви. *Ngram Viewer* генерує графік, де представлено частоту використання певної фрази в зібранні книг у хронологічному аспекті. Наразі значна джерельна база бібліотечного проєкту *Google* і наявні функціональні можливості *Ngram Viewer* дають змогу відстежувати динаміку змін терміносистеми науки і на цій основі робити висновки щодо трендів її розвитку.

Заступник директора ННСГБ НААН України, кандидат історичних наук **Л. М. Татарчук** поінформувала учасників семінару про місце і роль Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН у формуванні бібліометричних профілів вчених-аграріїв системи, проаналізувала наукові показники представленості вчених-аграріїв і наукових колективів, періодичних видань мережі НААН у секторальному розрізі інформаційно-аналітичної системи *Google Scholar*. Здійснюваний бібліотекою постійний наукометричний моніторинг результатів діяльності українських вчених-аграріїв у світових наукометричних базах даних та аналіз статистичних відомостей з аграрної тематики дають можливість науковцю зрозуміти, в якому напрямі рухаються сучасні розвідки, спрогнозувати та долучитися до світового наукового товариства для вивчення певної проблематики, а також сприяють

підвищенню ефективності діяльності наукової спільноти та позиціонування аграрної науки в міжнародно-науково-освітньому просторі.

Науковим співробітником НБУВ **О. І. Жабіним** були розглянуті аналітичні додатки наукометричних платформ *Scopus* і *Web of Science*. Так склалося, відзначив науковець, що сьогодні сумарні рейтингові бібліографічні показники публікаційної активності за звітами дослідницької роботи викликають інтерес, головним чином, у впливових керівників різних рангів не тільки з наукової, але й з прагматичної точки зору – підвищення показників публікаційної активності інституцій. Так, в Україні при оцінюванні наукової діяльності перевага надається тим установам, у яких більша публікаційна представленість у зазначених наукометричних базах. Крім того, для отримання повної та прозорої картини при оцінці стану дослідницьких процесів та їх подальшої перспективності доцільно використовувати аналітичні додатки *InSite* від *Web of Science* та *SciVal* від *Scopus*.

На бібліометричних аспектах медичної науки в коронавірусний період зосередила свою дослідницьку увагу провідний редактор НБУВ **А. Ю. Кубко**. Вона наголосила, що критичні навантаження, прикладом яких є спалахи інфекційних хвороб, вже давно дають фахівцям з наукометрії краще зрозуміти та обчислити тенденції, за якими окремі галузі науки реагують на поставлені перед ними завдання. Епідемії лихоманки Ебола, грипу H1N1, коронавірусних хвороб SARS і MERS та вірусу Зіка дозволили з'ясувати та дослідити тенденції при дослідженнях спалахів, участь різних організацій, установ у цій роботі, а також виокремити способи виявлення досліджень у галузі охорони здоров'я. Щодо виявлення установ, які максимально реагують на медичний виклик, то тут мали місце певні недоліки, пов'язані з тим, що спалахи останніх двадцяти років не були пандемічними, а виявлені тенденції більшою мірою відображали реакцію наукового товариства найбільш постраждалих регіонів. Через пандемічність хвороба COVID-19 дає змогу більш чітко обчислити цей тренд та інші особливості реакції академічної спільноти. На сьогодні, зазначила доповідачка, виявлено такі тенденції: безпрецедентне збільшення обсягу досліджень даної проблематики; зростання індексів цитування провідних вчених, які працюють в галузях біології, генетики, інфекційних хвороб, анестезіології, інтенсивних станів, фармакології тощо; «запізнення» традиційних індексів цитування та невідповідність кількості цитувань важливості дослідження через недостатнє охоплення препринтів; високий ступінь зв'язку між статтями, що публікуються в соціальних мережах, та кількістю цитат; важливість використання альтернатив у дослідженнях, де необхідно швидко виокремити найактуальніші документи. Таким чином, подальші спостереження за коронавірусною хворобою COVID-19 дадуть змогу фахівцям з наукометрії та бібліометрії більш чітко ви-

раховувати тренди академічної відповіді на критичні навантаження загалом, адекватно оцінити ефективність зусиль окремих установ медичної галузі, а також виявити недоліки вже існуючих інструментів наукометрії та напрями їх удосконалення.

Сучасні тенденції використання бібліометричних технологій у бібліотеках Європи охарактеризував **А. О. Жабін**. На основі проведеного ним аналізу зроблено висновок: наукометричні дослідження поступово переходять від бажаних до необхідних та обов'язкових інструментів при формуванні в європейських країнах оцінок результативності досліджень, а бібліотека виступає нейтральною стороною при формуванні рейтингів. Крім того, у багатьох країнах Європи бібліометричні показники стали справляти вплив на формування та розподіл бюджетів.

Враховуючи актуальність наукометричної проблематики, учасники семінару одностайно підтримали пропозицію підготувати підручник з наукометрії для закладів вищої освіти і організувати викладання навчаль-

них курсів з цієї дисципліни магістрам, аспірантам і докторантам усіх спеціальностей.

Матеріали семінару свідчать, що сутність наукометрії слід визначати не аксіоматично (як це первісно зробив В. В. Налімов), а на базі визначення її основних суспільних функцій. Сучасні напрацювання теоретичної бази наукометрії дають підстави стверджувати, що до таких функцій слід віднести функції наукового декларування, кластеризації та оцінювання. Перша з них призначена для надання суспільству цілісної інформації про наявні в системі наукових комунікацій напрацювання вчених і колективів, друга – для висвітлення галузевої, відомчої та територіальної структури науки, а третя – слугує джерельною базою для експертного оцінювання результативності дослідницької діяльності.

Леонід Костенко,
завідувач відділу НБУВ,
кандидат технічних наук
Олександр Жабін,
науковий співробітник НБУВ

Міжнародний стандарт каталогізації «Опис та доступ до ресурсу»: перші результати впровадження у бібліотеках України

6 жовтня 2020 р. у рамках Міжнародної наукової конференції Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського «Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації» під керівництвом доктора історичних наук Н. В. Стрішенець відбувся семінар «Міжнародний стандарт каталогізації «Опис та доступ до ресурсу»: перші результати впровадження у бібліотеках України». Проходив він у форматі Zoom.

На семінар, окрім доповідачів, зареєструвалося 34 учасники з усієї України. Зокрема, це фахівці Львівської національної наукової бібліотеки імені В. Стефаника, Одеської національної наукової бібліотеки, Національної наукової медичної бібліотеки, Книжкової палати України, Державної бібліотеки України для юнацтва, Львівської обласної бібліотеки для дітей, співробітники наукових бібліотек університетів: Східноєвропейського національного імені Лесі Українки, Київського імені Бориса Грінченка, Львівської політехніки, Національної музичної академії, Українського католицького університету, Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Одеської юридичної академії, Львівського медичного університету ім. Данила Галицького, Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича, Львівського національного університету імені І. Франка.

У доповіді провідного наукового співробітника НБУВ, доктора історичних наук **Н. В. Стрішенець** йшлося про розвиток стандарту «Опис та доступ до ресурсу»

(«Resource Description and Access», RDA), про нову версію RDA3R та її особливості. Доповідка зробила огляд стану впровадження RDA у бібліотеках Європи. Вона зосередилася, насамперед, на досвіді німецькомовних країн (DACH) і країн Балтії. Досвід останніх – найближчий для українських реалій, адже ці країни також вийшли з радянського минулого. Н. В. Стрішенець продемонструвала на слайдах можливості каталожного опису відповідно до нового стандарту.

Головний бібліотекар Науково-технічної бібліотеки імені Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» **І. М. Баньковська** ознайомила учасників семінару з Бібліотечною еталонною моделлю IFLA (IFLA LRM), яка є основою сучасних правил каталогізації. Вона акцентувала увагу присутніх на особливостях термінології Бібліотечної моделі, яка виходить далеко за рамки традиційної, звичної, для фахівців. Доповідка поінформувала аудиторію про завершення своєї роботи над українським перекладом складного, великого за обсягом документа, яким є міжнародний стандарт каталогізації «Опис та доступ до ресурсу».

Головний бібліотекар Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого, кандидат історичних наук **І. П. Антоненко** і завідувач відділу лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових систем цієї ж бібліотеки, кандидат історичних наук **О. Г. Кириленко** свою спільну доповідь присвятили такій засадничій